

Már a jövő sem a régi a valóban újat teremtő paradigmaváltás

Varga Csaba

- A magasabb szintekhez érve ahhoz a néhány bátor emberhez fordulhatunk útmutatásért, akik – régen is és ma is – ellenszegültek a rendszernek, harcba szálltak az átlagos, normális szemlélettel, és újabb, magasabb tudatossági szférák felé indultak el.
- Útjuk során összeálltak egyívású emberek egy kis csoportjával (szangha), s olyan *gyakorlatokat* vagy *paradigmákat* hoztak létre, olyan *parancsolatokat* hagytak hátra, amelyek segítségével a magasabb világterek is bevezethetővé váltak – olyan paradigmákat, vagy belső kísérleteket, amelyek eredményeit mások is megismételheték, és ellenőrizhették, megerősíthették (vagy elvethették) azokat.”
Ken Wilber: A működő szellem rövid története, 217.o.

Új paradigmák – *a jelen és a jövő titkos, nem remélt, új lelkületű arcát* mutatják fel. Az új paradigmák fogalma azt az új hitet gyűjtja meg bennünk, hogy nincs minden elveszve, nem sorsszerű, hogy mimagunk és a világ elpusztuljon, hanem a katarzis közben jöhet és jön is önmagunk újraszületése és ennek következményeként a világ újratemtése.

Értsük meg: a tét *az újratemtés*. Vagy elmarad – vagy végbemegy.

A jövő nagyjából *két egyenrangú komponens* ötvözete: a múlt és a jelenből fakadó kényszerpályák és az autonóm módon választható jövőképből visszaható szabadpályák egyesítése. Normális korban az új paradigmák mind a két komponensre hatnak, ám az ezredforduló utáni világállapot univerzális jellemzője, hogy az új paradigmák soha nem látott váltást inspirálnak, s ezért az új paradigmák szerepe szinte tér és idő feletti fontosságú.

A jelenlegi gazdasági és társadalmi (sőt szellemi és erkölcsi) világválság sem másnak a tünete, mint annak, hogy a világ *nem fenntartható és nem folytatható* a régi paradigmák alapján. Ez az állítás önmagában is új paradigma, amelynek értékéből semmit nem von le, hogy értik-e és alkalmazzák-e a pillanatnyi világgyakorlatban.

Az új paradigma – kvantumugrásként érkező *új szemlélet; új gondolkodás és az új világállapot esélye*. Az igazán és kihívóan új az, hogy az új paradigma mindenképpen új paradigma. Ez olyan típusú kijelentés, hogy a diktatúra egyenlő a diktatúrával. Illyés Gyula hangszerelésében: „Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van”¹. Azt már azért kevésbé mernénk állítani, hogy a demokrácia azonos a demokráciával.

Az új paradigma így teljesen más, mint a régi paradigma, és ugyanakkor nem korlátozott, hiszen teljességet bont ki, szuverén világ, avagy egyedi totalitás; gyakran felháborító, minden csontjában más, mint ami volt. A halott, kifáradt élet után folytatásként és újjászületésként új, lázadó, más irányú élet.

Az új paradigma nemcsak a régi paradigmához képest új; önmagához mérten, önmagában is új, előzmény nélküli, gyakran indokolhatatlan és nehezen magyarázható. Van, mint a kisodort kő a tengerparton; ez akkor is igaz, ha a következő hullám újabb kavicsot terít a fövényre. Így két – egyébként sokszor jellemét vesztett - szó, az új és a paradigma, egymás mellé téve, képes tájfun okozni a szellemi és társadalmi térben. Az új és a paradigma kifejezés közül egyik sem utal az örök életre, de együtt képes azt sugallni, hogy egy lépéssel közelebb

---

¹ Illyés Gyula: Egy mondat a zsarnokságról.

mentünk az örökélethez. Titok ez a folyamat, hiszen az új paradigma titokként jön, senki nem várta, senki nem szurkolt neki, hirtelen feltűnt az éles kanyar után és aztán évtizedekkel később, kifáradásában, fényét veszítve, vonzóerejét felszámolva titokként hullik a gondolkodástörténet darálójába.

De amíg titok volt, jelentős gondolkodók, jövőváltoztató bölcsek, sőt reformátorok *emelték maguk elé és fölé*. Akár ősi igazságként, akár a kollektív tudat pillangójaként, akár a depressziós elme felcsillanásaként. Jött, látott, győzött. Az új paradigmáért érdemes szellemileg élni, ha nem hisszük, hogy evvel eljutottunk a végső igazságig. A tudományban ugyanannyi a balga felfogás, mint máshol, mondjuk a köztereken, vagy a vállalati trösztökben, ezért az új paradigma nem a balgáknak és nem a másolóknak szól, hiszen ők úgy is *ellenállás nélkül átveszik*, amikor a hivatalos engedély megérkezik a hangadó vezető tudósoktól. Amíg az új gondolat nem kapott támogatást, addig a balgák mindnyájan szapulják, ami jót tesz az új paradigmáknak, hiszen megtanulják a szapulásokból, hogy a régi paradigmák repedéseiben hol és hogyan türemkedhetnek be majd.

Milyenek is az *új paradigmák*? A sokféle változás, a számtalan átalakulás, a szellemi felismerések, a technológiai ugrások, a társadalmi fordulatok újdonságai – új paradigmaként – legalább két élesen különböző típusba sorolhatóak.

Az *egyik* típus: marad a fennálló dogmák rendszerén, marad a normán vagy a korszellemen belül, sőt marad a szellemi láthatáron belül; változás azért, nem is kicsi, de a világ nem fordul fel tőle, az új nem viharként seper végig a posztmodern ugarokon. A *másik* típus eleinte kevésbé látványos, olykor szinte észrevehetetlen, nincs semmilyen médiaizgalom körülötte, ám rövidesen felismerhető, hogy alapvető dogmákkal ütközik, átlép a tudományos korszellem határain, rögtön vitatják, rombolják, de a jobb gondolkodók azonnal jelzik, hogy *nagy szellemi változást* hoz, s terjedő hatása egyáltalán nem előre jelezhető.

A régi paradigmák „uralma” ellenére már az új paradigmák korát éljük, a közeljövő az új paradigmák elterjedése és érvényesülése lesz. Az új paradigma új gondolkodás – túllépés a naturális, anyagelvű valóságon, a testen és a fogyasztáson, stb. Egyben visszatérés az igazi „valóságokhoz” (tudathoz, téridőhöz, kultúrához), mert a funkcionális világépítkezés önmagában korlátozottan eredményes. Vagy ezt is mondhatjuk: Vissza és előre az anyagtól a tudatközpontú anyaghoz, sőt a tudatig, a világegyetemtől az univerzális tudatmezőig, s a párhuzamos világegyetemekig, társadalomtól a társadalom tudatig és tudatalattiig. Új világteremtés: bent - és kint is; ideák cselekednek velünk.

Nos, itt tartunk már a tízes évek nyitányakor.

1. Merre, hova, hogyan halad (vagy nem halad) a világ a 21. század elején?

A régi paradigmák még mindössze modernizációban gondoltak, hiszen a soros világváltásokat modernizációs haladásokban, változásokban képelték el. Az új paradigmákat viszont először vizsgáljuk meg úgy, hogy miként értelmezhetők a *modernizáció és posztmodernizáció* jellemzőiként. Ám már most előre jelezzük, hogy az új paradigmák láthatóan átlépnek a posztmodernizációs ugrások lehetőségén is.

Heller Ágnes - egy már klasszikusnak tekinthető könyvben² - összegezte a *modernizáció jellemzőit*, amelyet a táblázat bal oldalán – szó szerint – ismertetünk, s ezzel szemben a táblázat jobb oldalán pedig az általunk megfogalmazott *kritikai téziseket* (a posztmodernizáció téziseit) fogalmaztuk meg:

---

² Fehér Ferenc-Heller Ágnes: Marx és a modernitás, Argumentum Kiadó, Lukács Archívum. 134.p Heller Ágnes ebben a tanulmányban egyébként több ponton továbbgondolja Marx modernizáció felfogását.

A különböző típusú modernizációk tézisei

a modernizáció-tézisei	a poszt-modernizáció tézisei
a modern társadalom dinamikus és jövőorientált	a posztmodern társadalom nem dinamikus és nem jövőre (mint jobb világra) orientált, sőt a jelenorientált világ a teljes ökológiai, gazdaság-pénzügyi és társadalmi válság felé rohan
a gazdasági terjeszkedés és iparosítás alkotja legfontosabb jellemzőit	az iparosítás folytathatatlan, az ipari kor több évtizede véget ért, az eredeti és a mai (manipulált) piacgazdasági modell szétesett, a hagyományos gazdasági terjeszkedés nem folytatható
jellegeiben racionális és funkcionalista	a posztmodern társadalom csődjének egyik oka az egyoldalú racionális és funkcionális jelleg, ami világszerte tarthatatlan modellt jelent
a tudás felhalmozásának alapja már nem a vallás, hanem a tudomány	a kocka itt is fordult, ma már a tudás felhalmozásának csak egyik alapja az un. normál tudomány, újra hitelessé válik a metafizika és előtérbe kerül például a mesterséges intelligencia
a hagyományos társadalmi és egyéni szokások leomlanak, a hagyományos értékek elvesznek	a posztmodern társadalom csődjének másik oka, hogy egyrészt a hagyományos társadalmi és egyéni szokások leomlottak, másrészt viszont most már a modern társadalom szokásai és értékei is radikálisan leomlanak; ez a kettős bomlás
bizonyos értékek és normák egyre inkább univerzálissá válnak	az új helyzet éppen az, hogy a modernitás – jórészt univerzális - értékeit és normáit (a régi paradigmákat) most felváltják a modernitás utáni – egyre inkább új univerzális és poszt-univerzális értékek és normák (az új paradigmák)
az alkotás és interpretáció kánonjai eltűnnek	a modern társadalomban az ismét dogmákká vált – például az alkotás és az interpretációt érintő – kánonok a fejlődés súlyos akadályai
végezetül a „jogos” és „igaz” fogalma pluralizálódik	a pluralizálódás végbe ment, amely egyrészt a modern társadalom csődjének egyik oka, másrészt a „jogos” és az „igaz” fogalma új tartalmakkal töltődik fel, az új paradigmák részben visszatérnek a régi jogos és igaz fogalmához

Varga Csaba, 2008-2010

Ez a táblázat még csak azt foglalja össze, hogy a modernizációt követo posztmodern idoszak, amely a nyolcvanas evekben kezdodott es jelenleg is tart, alapvetoen a modernizacio

végjátékának, mi több végjátékának tekinthető és ugyanakkor az egész modernizációs modell meghaladásának előfeltételeit is kihordja magában. Ez már önmagában is egy *új paradigma*.

Nincs csak jó és csak rossz korszak. Minden korszak aktuális válasz, s minden korszak végét az hozza, hogy a *válaszok elavulnak*, és a világ összeroppanna, ha újabb változás nem indulna. Ám a legfontosabb változások gyakran szinte észrevétlenek és érlelődésük nem a nyilvánosság előtt megy végbe.

De mi van akkor, ha egyszer olyan korszakváltás jön, ahol valóban a jó és rossz között van paradigmaváltás?

Az értelmezés horizontját kénytelenek vagyunk *kitágítani*. A korszakok és a korszakváltások – függetlenül azok nagyságától és mélységétől – nem érthetők meg csak az „objektív” feltételekből és folyamatokból, sőt egyre nyilvánvalóbb, hogy a puha tényezők, különösen a *kollektív tudatok, kollektív érzetek* határozzák meg. Ezek jelenléte és a nyilvános folyamatok mögötti szerepe nem látványos, de kíméletlenül döntő jelentőségűek.

A mediatisált korszakban – ennek minden demokratikus jellege ellenére – a hatalmi elitiek megtanulták a korérzeteket, kormentalitásokat *tematizálni, manipulálni, hangolni, kijátszani*. Ennek ellenére az új korszak egyik jellemzője, hogy a gazdasági-politikai elitiek erős érdekérvényesítő, ám ugyanakkor korlátozott – sőt akár az alkotmányos korlátokat is kijátszó – magatartása olykor csak addig marad töretlen és megkérdőjelezetlen, amíg a társadalmi közérzet, köztudat és közvélekedés érzelmileg-lelkileg *nem elégei meg* a közállapotokat.

És mintha most már itt tartanánk, nem csak nálunk, Európában, hanem az egész világon. Az egyre jobban növekvő kisebbség az egész világrendszer, a kialakult világállapotot *elutasítja*, de még látszólag tűri, kegyesen hagyja létezni.

Valószínűleg csak azért, mert nincs kész és nincs világszerte elfogadva az új világprogram és újdonságként belső emberi/tudati program, amelyek ismeretében és képviselésében a csendes elutasítás nyílt szembeforduláshoz vezet.

A konkrét európai politikai-társadalmi mozgások mögött is változatlanul a belső változások húzódnak meg. Ezek megértéséhez csak akkor kezdhetünk neki, ha a régi és az új paradigmák közötti *különbségeket teszünk* és a *végbemenő paradigmaváltásokat* feltárjuk.

A régi és az új paradigmák tézisei

Modernizáció-posztmodernizáció korszak végének alaptételei (régí paradigmák)	Posztmodernizáció után kezdődő új korszak alaptételei (új paradigmák)
<i>a régi paradigmák történetileg befejeződtek, de még továbbélnek</i>	<i>az új paradigmák kisebbségben vannak, de várhatóan szintén uralkodó paradigmák lesznek</i>
a gazdasági-politikai hatalom rendszernek alávetett globális társadalom torzított piac jellegűvé, szemellenzősen jelenorientálttá vált, sőt a növekedés-központú dinamizmusa kríziseket okozott, a társadalmi szerkezet veszélyesen szétszakadt, környezet-pusztító lett, s a jóléti állam finanszírozhatatlanná korszosult	az egyszerre globális, nemzeti és lokális társadalom már nem (vagy nemcsak) torzított piac jellegű, hanem inkább tudás- és kollektív tudat központú, egyaránt múlt-jelen-jövő orientált lesz, fenntartható dinamizmusa szabályozott és értékorientált, s kísérletet tesz a szociális egyensúly új típusú elérésére
a globális gazdaságot legjobban részben saját terjeszkedésének befejezése, részben már	az egyszerre globális, nemzeti és lokális gazdaságot legjobban a komplexen új

régen nem a klasszikus iparosítás jellemzi, közben pénzügyileg is egyensúlytalan, ökológiailag, társadalmilag növekvő mértékben káros	(elektronikus, etikai, spirituális, stb.) poszt-piac, poszt-gazdaság jellemzi, és az önellátó lokális gazdaság pedig felértékelődik, így új tartalmú világgazdasági modell születik
a globális piacgazdaság már nem klasszikus piacgazdaság, elsősorban a gazdasági-politikai hatalmi csoportok érdekét szolgálja, rafináltan manipulált, a társadalmak által nem kontrollált, nem a társadalmi érdekek szolgálója, önfelélő, önpusztító	a globális, nemzeti, lokális gazdaság poszt-piac jellegű, az uralkodó gazdasági érdekeket nemzetfeletti, nemzeti ellenőrzéssel is szabályozza, a poszt-piaci koordinációt közösségi érdekek, szellemi-erkölcsi értékek és a fenntarthatóság szempontjai vezérik
a globalizáció-lokalizáció racionalista, funkcionalista modellje fenntarthatatlan és már több kárt okoz, mint jót hoz; illúzió, hogy a mai kvázi-kapitalizmus fenntartható és átmenthető	az új globalizáció-nemzetiesedés-lokalizáció egyik újdonsága, hogy az egyoldalú racionalista-funkcionalista modell átalakul többoldalú posztracionalista, szubsztanciális modellé, amely nem egyoldalú profit és hatalmi javak megszerzését akarja
a kapitalizmus és poszt-kapitalizmus korának jellemző intézménye a tudomány, s az egyetem (stb.); a tudás felhalmozásának tényleg nem a vallás volt az alapja, hanem az iparosított, racionalista, funkcionális tudományos gondolkodás	a posztmodernizáció utáni korszak új tudománya és új oktatása új intézményi és működési kereteket választ és alapja nem az iparosított, racionalista, funkcionalista gondolkodás, hanem a szubsztanciális, értékvezérelt metaelméleti szemlélet lesz
az újkapitalizmus társadalmi keretei között a hagyományos és az elmúlt félévszázad társadalmi és egyéni szokásai egyaránt leomlanak, a hagyományos és a poszt-hagyományos értékek egyaránt elvesznek	a kétszeres hagyományvesztés vagy hagyománykopás után egyaránt következik be az összetett hagyományok felé való visszafordulás és az új hagyományok teremtésének szándéka
az elmúlt száz évben a demokrácia elvei és intézményei univerzálissá váltak, ám ezzel párhuzamosan a polgári (kapitalista), képviseleti demokrácia elavult és a politika általában és átfogóan leértékelődött	a képviseleti demokrácia modellt fokozatosan felváltja egy új, összetett demokrácia modell: az e-demokrácia, a részvételi demokrácia, a tudatalapú demokrácia változó arányú és formájú keveréke
az elmúlt száz évben általánossá vált, hogy a modernizáció egyik legfontosabb eredménye a szekularizáció, amely egyet jelentett az állam és az egyház teljes szétválasztásával, s egyúttal az állam értékmentesítésével, szigorúan lecsupaszított funkcionális felfogásával	amíg a nyugati civilizációk még <i>szekulárisak maradnak</i> és a szekuláris modernizáció <i>változatlanul folytatódik</i> ³ , a nem-nyugati világ teljesen más képet mutat, s egyre szélesebb körben tapasztalható, hogy új poszt-szekuláris világba léptünk, ahol ennek megfelelő modernizációs modellek születnek
a modernizáció-posztmodernizáció korában nem volt jövőképhiány, hiszen minden társadalom vagy minden polgár előtt világos volt, hogy a jelen- és jövőkép ugyanaz: a	a posztmodernizációt követő időszakokban, a jelenben és a közeljövőben egyaránt krízist jelent, hogy nincs jövőkép, s hiányzik az átfogó, sokrétű jövőkép, nincs új globális

³ Jürgen Habermas, német filozófus viszont már a mellett érvel, hogy a modernitás immár nem foglalja magába a szekularizáció felé való menetelést. A demokráciában a szekularizációs gondolkodásmódnak nyitottnak kell lennie a hívó polgárok vallásos befolyása iránt. <http://integral-options.blogspot.com/2008/10/jrgen-habermas-notes-on-post-secular.html>

liberális, szabad piacgazdaság, a polgári demokrácia és parlamentarizmus, a korábbi diktatúra minden típusának elvetése, stb.	vízió, nincs ténylegesen új világrend, s e nélkül a sokasodó válságok is csak felületileg kezelhetők
---	--

Varga Csaba, 2008-2010

A 21. század elején tehát a világ, s jelesül Európa szükségképpen halad tovább, de ez a haladás sokkal *nagyobb fordulatot* prognosztizál, mint ami például a kapitalizmus kialakulásánál tapasztalhattunk. A haladás – jelképesen – előre bukás, a zuhanás fájdalmas, de az arccal a földbe csapódás felvilágosító hatású.

A régi és az új paradigmák megkülönböztetéséhez viszont szükség lenne egy *újkapitalizmus-elméletre*, vagy még pontosabban az újkapitalizmust lényegileg meghaladó valamilyen *posztkapitalizmus-koncepcióra*. Ez azonban hiányzik. Nem lehet feladatunk, hogy ebben a tanulmányban ennek megfogalmazására kísérletet tegyünk, ám néhány fontos, kardinális tézist szóba hoznánk. Az egyik kérdéskör az, hogy már az újkapitalizmusban is *új típusú aktorok* vannak: a nemzetállamok feletti gazdasági szereplők, s nemzetközi gazdasági szerepet betöltő államok, s mindegyik új aktor gyakran *politikai előnnyé* is kívánja váltani gazdasági erőpozícióját.

Európa számára az új, politika-hatalmi központú világállapotból *súlyos konzekvenciákat* vonhatunk:

a) egyaránt létezik demokratikus és autoriter kapitalista rendszer, sőt a nem autoriter kapitalizmus is hajlamos autoriter viselkedésre; b) az autoriter államokban minimális és nem hatékony a politikai ellenőrzés, de a nyugati államokban is csak mérsékelt és közvetett politikai ellenőrzés van; c) ma már ott tartunk, hogy a gazdasági és politikai aktorok különféle ügyeskedései miatt nagyon kevesen pirulnak el; d) az angolszász kapitalizmus nézetrendszere (*a magánszektor jóval hatékonyabban hasznosítja a gazdasági erőforrásokat, mint az állam*) egyre kevésbé tartható.

A pénzügyi világválság közepette új felismerés születik: *se az állam, se a piac mindenhatósága nem igaz*. A piac már nem piac, az állam már nem állam, mind a kettő nagyon távol került az ideális piac vagy állam-modelltől. Az állam természetesen latba veti erejét és tekintélyét, hogy fenntartsa az újkapitalizmus világrendjét, ám a (kvázi) piacot az állam legfeljebb annyiban érdekli, hogy saját céljait legalizálja, érvényre juttassa.

Ebből a negatív állapotból következik, egyre többek számára nyilvánvaló, hogy elkerülhetetlen a *poszt-modernizáció*, amely szükségképpen és vitathatatlanul elvezet valamilyen *poszt-hatalmi, poszt-piaci világhálózatig*, ami ugyanakkor nem vezet vissza sem a klasszikus kapitalizmusba, se a boldogtalan szocializmusba.

Minden eddigi – az elmúlt kétszáz évben kipróbált - világmodell *meghaladásra szorul*.

2. Az új paradigmák jellemzői

Akár tudományos, akár nem tudományos új (vagy újnak nevezett) paradigmát vizsgálunk, folyton beleütközünk a fontosabb *paradigma-dilemmákba*. Hiszen egyáltalán nem könnyen értelmezhető, hogy egy-egy új gondolat, új nézet, új felismerés, új irány mitől is új és mitől is tekinthető paradigmaticus jelenségnek. Ezért érdemes *az alapvető paradigma-dilemmákat rögzíteni*:

- Az új paradigmák egy része ősi paradigma, ám ettől a jelenben tökéletesen új felismerésként jelenhetnek meg;
- Minden új paradigma először egyéni vagy ritkábban csoportos-felismerés;
- Az új paradigmaticus fogalmak az új nyelv hiánya miatt többször nem, vagy pontatlanul nevezhetők meg;

- A paradigmaváltások – szokásos tudománytervezési módon - nem tervezhetők, nem manipulálhatók, már azért is, mert előzmény nélküliek;
- Az erős gondolkodási-falakba ütköző paradigmák nem mindig vesznek el, legfeljebb időben később érvényesülnek;
- Egy-egy egyéni-egyedi paradigma felismerés önmagában nehezebben emelhető be a tudományos gondolkodásba.

A dilemmákat még bőven lehet sorolni, de ezek is jól mutatják, hogy az új gondolat milyen nehezen definiálható egyben *új paradigmaként*. Vagy egyáltalán paradigmaként, hiszen mellékes rész kérdésekben, másodlagos szempontokban nem születhetnek olyan felfogások, amelyeket okkal tarthatunk paradigmatis felismerésnek.

Az egyik leginkább ismert értelmezési keret *a régi és az új paradigmák* fogalom-párral törekszik a változásokat rendszerszerűen meghatározni. Minden korban vannak új paradigmák, amelyek az adott korszallem régi paradigmáival szemben fellépnek. Ebből az is következik, hogy ami ma új, az holnap régi paradigma lesz. Ugyanakkor felvetődik az a kérdés, hogy a mostani paradigmaváltás *nem új típusú váltás-e*. Ha a paradigmaváltás eleve kvantumugrás jellegű, ezért nem jelezhető előre és nem tervezhető meg, akkor könnyen lehetséges, hogy ez a váltás kiugrik a hagyományos történeti korszak- és paradigma váltások szokásos rendjéből.

Túl nagy *a világbaj* és a szokásos kríziskezelések *nem használnak*. Már azért is új típusú a váltás, mert a válságok nem csak a külső világban szabadultak el, hanem az igazi, lényegi, katartikus válságdimenziók *az embereken és a közösségeken belül* jelentkeznek. Az elme, a lélek, a szív válságai sokkal súlyosabbak, mint a piac, a pénz, vagy az állam válságai.

Az eltelt idő ezért a paradigmák értelmezésében is újat hozott, azaz a paradigmák koncepciójáról *új paradigmát*⁴ fogalmazhatunk meg. Az értelmezési helyzet ugyan is az, hogy az új paradigmák nem csak a 19., hanem a 20. század épületét is aláásták, s a paradigmaváltások tapasztalatai új, bonyolultabb felfogásra kényszerít ránk. Ebből az következik, hogy több különböző *paradigma típust* különböztethetünk meg.

Paradigmatípusok jellemzése

Paradigma típus	Paradigma jellemzés	Szimbolikus megfogalmazások
1. Világrendszert váltó új paradigma	Minden eddigi világrendszert (feudalizmus, kapitalizmus, posztkapitalizmus) az új (és generális) paradigma váltott le	„nagy dolgot tudó sündisznó” „a huszadik század egy már majdnem kialudt vulkán, a huszonegyedik még embrió”; stb.
2. Világrendszert korrigáló (változtató) paradigma	Minden eddigi világrendszeren belül (a kapitalizmuson belül klasszikus kapitalizmus, ipari, kapitalizmus, pénzkapitalizmus, információs kapitalizmus) voltak rendszert-változtató új paradigmák	„sok mindent tudó róka” „ugyanannak a szobának újabb ablakot és ajtót vágunk”; stb.
3. Tudományos gondolkodási rendszert váltó új paradigma	A tudomány és a gondolkodás fejlődésében folyamatosan vannak paradigmaváltások (normál-tudomány, poszt-normál tudomány, poszt-tudomány, metatudomány)	„a nap nem a föld körül, hanem a föld kering a nap körül” „az anyag nem szilárd fizikai test, hanem légüres tér rejtélyes ’mozgásokkal’”, stb.
4. Tudományos gondolkodást	A tudományos paradigmákon belül	„az anyag egyszerre hullám és

⁴ Varga Csaba: Új paradigmák. (Előadás a Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztériumban, 2008. nov.4.)

korrigáló (továbbfejlesztő) új paradigma	folyamatosan vannak gondolkodási modellt korrigáló változások vagy határtágítások	részecske”, a DNS kódoló és nem kódoló elemekből áll; stb.
5. Az emberi lelket, elmét, tudatot érintő kardinális, esszenciális új paradigma	A világrendszereket vagy a kollektív gondolkodást is meghaladó új személyes és kollektív tudatot, elmét továbbfejlesztő poszt-generális paradigmák	„anyag helyett tudat”, „pénz helyett lélek”, „ego helyett Isten”; stb.

Varga Csaba, 2008-2010

Öt új paradigma-típust különböztünk meg. Ezekből már következik, ha a paradigmák értelmezésére törekszünk, hamar nyilvánvalóvá válik, hogy a paradigma-értelmezések problémái jelentősek. *Mi minden az oka az értelmezési konfliktusoknak?*

1. A régi paradigmát gyakran új paradigmának igyekeznek beállítani. 2. A kvázi-paradigmát (vagy a nem-paradigmát) új paradigmaként mutatják be. 3. Az új paradigmát sokszor kifütyülik a régi paradigma megőrzése érdekében. 4. Az új paradigma tartalmát visszahúzzák a régi paradigmára és úgy ismertetik, mintha az a felismerés már régi lenne. 5. Az új paradigma értelmére olykor rávetítik a régi paradigma tartalmát. 6. Előfordul, hogy az új és még újabb paradigmák összetorlódnak és kezelhetetlenek lesznek (az egymást gyorsan követő paradigmák problémái). 7. A részparadigmát gyakran univerzális paradigmának állítják be. 8. Az új paradigmát visszatérően nem értik, ezért a régi paradigmát tartják érvényesnek. 9. Társadalmi jelenség: elzárkózás az új paradigmától, s egyben a régi paradigma tartalmát vetítik rá az új felfogásokra. 10. A szimbolikus hatalmi státusz megőrzése miatt az új paradigmát tudatosan negligálják. 11. Egyes tudósok a saját életmű mentése miatt az új paradigmák ellen folyamatosan háborúznak. És többek között (12.) az egyik általános jelenség: amikor megjelenik egy-egy új paradigma, ezt akár évtizedekig nem értjük vagy nem is akarjuk érteni.

A tudományos paradigma-típusokat és értelmezési gondjaikat most tegyük félre, bár a globális és európai paradigmaváltás tervezésének egyik súlyos akadálya, hogy a tudományos új paradigmák már *fényévekkel megelőzik* a politikai, gazdasági, társadalmi paradigmákat, amelyek így politikai, társadalmi (és egyúttal szellemi) zárványoknak tekinthetők.

A központi kontinentális dilemma tehát az, hogy Európa, vagy maga az Európai Unió most és a közeljövőben *milyen típusú és tartalmú paradigmaváltás/változás* előtt áll.

3. Az európai paradigmaváltás és/vagy paradigmatkorrekció

Európa és Európát integráló Európai Unió történetének talán legnagyobb kríziseit éli, miközben helyzetén a legtöbbet most változtathatja, és ezért egyúttal a legnagyobb útválasztók előtt áll. Melyek ezek?

1. Európához képest *külső paradigmaváltások*: a szabályozatlan, sokszor elszabadult újkapitalizmus most paradigmaváltás, vagy „csak” paradigmatkorrigálás előtt van; a nagyon szilárdnak feltételezett egypólusú világrend véglegesen átalakul a többpólusú világrenddél, amelyben Európa kompetenciája, szerepe javulhat; a sokszor durva, szintén nem ellenőrzött globalizáció átalakulhat(na) egy puhább, ökológiailag és társadalmilag érzékenyebb globalizációs modellé, stb.

2. Európa újabb *belső paradigmaváltáshoz* érkezett: a kilencvenes évek végén az Európai Unió – a lisszaboni stratégiával – tényleges paradigmaváltást tervezett meg, méghozzá elsősorban avval, hogy a pénzügyi újkapitalizmus helyett információs társadalom világmódellet akart; az ezredforduló utáni első évben ezt a váltást nem tudta elérni, mert főként

a fennálló világstruktúra (a pénzkapitalizmus) „beszippantotta” az információs társadalom világtervet, miközben a pénzkapitalizmus részben átalakult információs kapitalizmussá; a paradigmaváltozássá szelődött paradigmaváltás-konceptió részben azért is fulladt ki, vagy ért el felemás eredményt, mert az európai korszellem, közgondolkodás lassan és részlegesen fogadta be a paradigmaváltás koncepcióját; a 2008 őszen látványosan kirobbant előbb pénzügyi, majd gazdasági világválság egyértelművé tette, hogy a pénzközpontú újkapitalizmus világprogram nem tartható, csődbe jutott, s minimum a korrigált kapitalizmus modellre⁵ való átállás következik; Európa még nem nagyon tudja, mert semmilyen uniós szintű stratégiai koncepció nincsen készen, hogy a folytatás paradigmaváltás vagy paradigmakorrekció legyen; ugyanakkor Európa viszont jelenleg a klímakrízis, a pénzügyi krízis nemzetközi és tagállami szintű megoldásának kidolgozásában és levezénylésben próbál jobban teljesíteni a többi kontinenshez képest; s az európai polgárok többsége a jövőtől életminőség javítást és társadalmi szolidaritást vár.

3. Európa *nemzeti és lokális paradigma* átalakításai: az ezredforduló után az európai tagállamok – Észak-Európa kivételével – közepes teljesítményt nyújtottak az információs társadalom (vagy a tudásalapú gazdaság és társadalom) adaptálásában; közben a 19-20. századi állami és lokális struktúrák, intézmények, megoldási technikák alig módosulnak, különösen a később csatlakozott országokban csak az ipari kapitalizmus és klasszikus polgári struktúrák visszaépítésével foglalkoznak, holott erős ipargazdaságuk nincs és hiányzik az erős polgárság is; sajnos nagyon valószínű, hogy a pénzügyi-gazdasági világválság még inkább meggyengíti a helyi ipart és szolgáltató szektort, s a felemás (széttagolt, alulteljesítő, drága, költséges) jóléti állam további visszaszorítása is végbemegy; az egymást is erősítő külső-belső válságtünetek ellenben egyre több helyen kiváltják a lokális koordináció fejlesztését, a helyi identitást erősödését.

4. Európa *mentális* paradigmaváltásai vagy változásai: az európai identitás erősödésének elmaradása, a közös értékek megélésének hiánya, a hagyományok-hitek továbbvitelének folytatása, a kétezer év hibáival való szembenézés elmaradása mind-mind gyengítették Európa szellemi és mentális állapotát; minden korszakban a világ fennmaradása, a rendszerek működése, a technológiák alkalmazása, a társadalmi együttműködés, a pénzpiacok stabilizálása a személyes és közösségi bizalmon alapul; de Európa polgárait mostanában folyamatosan csökkenő mértékben jellemzi a bizalom; Európa mentális minőségét – paradox módon a nyolcvanas évek végi kelet-európai rendszerváltások óta – állandóan rongja a kiérlelt, megvitatott jövőképek hiánya.

Európa vezető gondolkodói ezeket a kérdéseket *élesen vetik fel*, s igen *határozott megoldásokat* követelnek. Jürgen Habermas – Európa talán legjelentősebb teoretikusaként - például így vélekedett két éve⁶: „Miért is izgulnánk egy olyan színtelen téma miatt, mint amilyen *Európa jövője*? Az én válaszom az, hogy amennyiben nem tudunk Európa-szerte egy refrendumot tartani az 2009-es európai választásokat megelőzően arról, hogy milyen alakot is öltjön Európa, az uniós jövőjét a *neoliberális ortodoxia* javára döntenek majd el. Ennek a kényes kérdésnek a kikerülése a kényelmes béke és a járt úton való bandukolás kompromisszumának érdekében, a zabolátlan piaci erők szabad uralmát hozza majd el.

Ez arra kényszerítene bennünket, hogy nézzük végig, amint az EU jelenlegi politikai hatalmát darabokra szedik a diffúz *európai szabad kereskedelmi zóna* kedvéért. Az európai egyesítési folyamatban először találjuk magunkat szemben azzal a veszéllyel, hogy a már elért

---

⁵ Nem mindenki ért egyet ezzel. Két amerikai közgazdász könyvet írt Európa jövőjéről, s ennek ez a summázata: „Az európaiak akkor kerülhetik el a hanyatlást, ha nem ’védelmet’ követelnek a kicsi kihívásokkal szemben, hanem megpróbálnak megfelelni azoknak.” Alberto Alesina – Francesco Giavazzi: Európa jövője, reform vagy hanyatlás, Demos Könyvek, Gondolat, 2008

⁶Jürgen Habermas: Az Egyesült Európai Államok felé. Ennek a beszédnek a teljes változata eredetileg a német Der Standard lapban jelent meg 2006. március 10-én és 11-én.

integrációs szint alá süllyedünk vissza. Ami engem bosszant az a paralitikus zsibbadás, ami a francia alkotmányos referendum bukása után állt be Franciaországban és Hollandiában. A döntés meg nem hozatala ebben a kontextusban egy jelentős következményekkel járó döntéssel ér fel.”

„Három sürgető probléma van összecsomagolva *Európa cselekvőképtelenségének* kérdésében:

(1) A nemzetközi gazdasági helyzet megváltozott a globalizáció nyomán. A mai körülmények megfosztják a nemzeti államot azoktól az adóforrásoktól, amelyekre szüksége van, hogy a lakosság kollektív áruk és közszolgálat iránti igényét kielégítse, vagy hogy egyáltalán fenntartsa a status quo-t. További kihívások, mint a demográfiai fejlődés, a megnövekedett migráció csak súlyosbítják a helyzetet. Itt az egyetlen védekezés a támadás: vissza kell nyerni a politikai ütőképességet *szupranacionális szinten*. Konvergens adóráták és a gazdaság és szociálpolitika középtávú harmonizálása nélkül, gyakorlatilag az európai szociális modell feletti befolyást.

(2) A visszatérés a könyörtelen hegemónikus hatalmi politikához, a nyugati és az iszlám világ összeütközése, az állami struktúrák bomlása a világ más részein, a gyarmatosítás hosszú távú hatásai és a megbukott dekolonizáció azonnali hatásai - mind egy *magas kockázatú nemzetközi helyzetre* mutatnak. Csak egy a világ színpadán szerepet betölteni tudó Európai Unió képes - elfoglalva a helyét az USA, Kína és Japán mellett - kieszközölni egy alternatívát a világ pénzügyi intézményeiben a jelenleg *uralkodó* washingtoni konszenzussal szemben. Csak egy ilyen Európa tudja előremozdítani a rég esedékes reformokat az ENSZ-en belül, amelyek jelenleg az USA-tól függenek, és az akadályozza is őket.

(3) A nyugati hasadás egyik oka, ahogy az iraki háború óta nyilvánvalóvá vált, *a kultúrák összeütközése* volt, amely most már magát Amerikát is két majdnem egyforma nagyságú táborra osztja. Ez az összeütközés a kormánypolitika ez idáig érvényes normatív standardjában is hasadást okozott. Amerikai legközelebbi szövetségesei nem maradhatnak már közömbösek. Még eggyel több ok, amiért Európának szüksége van *saját hadierőre*. Pontosan az együttes cselekvés kritikus eseteiben kell kitörni a felsőbb partnerünktől való függőségből. A NATO bevetéseken egészen mostanáig az európaiakat alárendelték az *amerikai hadvezetőség* diktátumainak és szabályozásainak. Itt az idő, hogy olyan pozíciót érjünk el, ahol még közös katonai bevetés során is hűek tudunk maradni az emberi jogokról alkotott saját fogalmainkhoz, a *kínzás tiltását és a háborús büntetőjogot* illetően.

Ezek az okok azok, amelyek miatt úgy vélem, hogy Európának össze kell szednie a bátorságát és olyan reformokat kell bevezetnie, amelyek nemcsak *hatékony döntéshozói folyamatokat* adnak majd neki, hanem saját külügyminisztert, *egy közvetlenül választott elnököt* és saját *pénzügyi bázist* is.”

A legkockázatosabb talán az, hogy Európa tényleg alternatíváiról *nincs nyilvános összeurópai diskurzus* és egyúttal hiányzik *a demokratikus döntés*. Az európai emberek gyakran nem tudják, hogy a válságoknak milyen a természete, s milyen megoldások között választanak. Ha az alternatívák világosak lennének, akkor lehetne ezekről *európai népszavazáson* dönteni. Ha lenne ehhez közös európai politikai akarat.

4. A legfontosabb európai és magyar forgatókönyvek

A válságkezelés kapcsán – remélhetőleg - a gondolkodásban haladtunk előre, ám nincs túl sok lehetőség a mellébeszélésre, vagy a valódi tendenciák homályban hagyására.

Ha először az átfogó paradigmaváltások felől és a globális szinten vizsgáljuk a jövőforgatókönyveket, akkor egyáltalán nem nehéz eligazodni a régi és az új alternatívák között. A földi civilizáció és kultúra előtt jelenleg *három világmodell programot* neveznek

meg: 1. *Kapitalizmus és újkapitalizmus*; 2. *Valóban új kapitalizmus*; 3. *Poszt-kapitalizmus (avagy az, ami a kapitalizmus után jön)*;

Az utóbbi évtizedekben létrejött kapitalizmus a pénzpiac központú, manipulált újkapitalizmus, amelyet a piac (a láthatatlan kéz) képtelen volt szabályozni és kontrollálni

Az újkapitalizmus jelenlegi programja így nem más, mint a korrigált kapitalizmus; a korrigálást főként a látható kéztől (az államtól) várják, noha a mai (funkcionális) kapitalista állam szintén képtelen szabályozni és kontrollálni. A kapitalizmus és újkapitalizmus egyaránt a közelmúlt és a jelen világ-modellje, amely egyaránt elutasítja a társadalmi, az ökológiai, a tudásbeli, az erkölcsi, a kollektív tudatbeli és szakrális koordinációt is.

Hosszabb távon az emberiség megmaradását valószínűleg csak valamelyik poszt-kapitalista modell, vagy modell-kombináció érheti el, amelynek viszont feltétele az emberiség kollektív tudatának emelése.

A globális forgatókönyvek alapvetően befolyásolják Európa holnapját is, miközben az európai államok hosszú távú alternatívái „alulról” hatnak Európa jövőszcenárióira.

A feltárt és röviden bemutatott válságtünetek régi, s új szemléletű értelmezései alapján ezért egyaránt megfogalmazhatók *Európa, főként az EU jövő-forgatókönyvei*. Hangsúlyozzuk, hogy ezek komplex gazdasági, társadalmi, tudásbeli, kulturális (stb.) alternatívák. Először egy összefoglaló táblázatot mutatunk be a *lehetséges fontosabb forgatókönyvekről*, majd a forgatókönyvek bizonyítására egy-két fontosabb alternatívát részletesen ismertetünk.

Európa fontosabb jövő-forgatókönyvei⁷ (három kapitalista-újkapitalista és négy poszt-kapitalista modell)

A jövő-modellek tényleges és/vagy szimbolikus nevei	A jövő-alternatívák tartalma	A jövő-alternatívák jellemzése
(1) Modernizáció rendszerszerű szupraválsága, Csőd gondnokság, Régi világrend bukása és társadalmi lázadások, Negyed- és fél-diktatúrák kialakulása Stb.	A 21. század első fele elsősorban válságok, csődök, visszaesések sorozata, átfogó reménytelenség alternatíva, az Európai Unió csődgond, a legnagyobb veszélyek elhárítására koncentrálnak, ám a tagállamokban is számos negatív forgatókönyv mehet végbe	- folyamatos, egymást erősítő csődök, klímaválság, gazdasági krízis, stb. - a klímakrízis megoldhatatlan, - a modernizáció és poszt-modernizáció elvei és intézményei csak részben kezelik a válságokat - társadalmi ellenállások, az ifjúság lázadásai, - a csőd következménye lehet valamilyen diktatúra-modell kialakulása is
(2) Javított kapitalizmus folyamatos válsággal, Szabályozott cowboy kapitalizmus, Újraalkotott kapitalizmus, Korrigált liberális világrend átmentése Stb.	Marad a kapitalizmus, a pénzpiac központú kapitalizmus, legfeljebb szabályozottabb, ellenőrzöttebb lesz, de a jóléti állam nem rekonstruálható, nő a szociális egyensúlytalanság, a javított demokrácia modell jön, de az Európai Unió nem lesz egyesült Európa	- az önkorrigáló, de alapjaiban nem változó világrend - részben államosított kapitalizmus - regulált kapitalizmus - globális és kontinentálisan ellenőrzött pénzpiacok - államilag szabályozott és felügyelt gazdaság - de a válság folyamatos lesz!
(3) Tudásközpontú	Poszt-információs	- tudás-kapitalizmus, vagy jobb

⁷ A világválság és következményei címmel 2008. október 31-én szakértői konferenciát rendeztünk Budapesten, ahol ezt a hét európai forgatókönyvet megvitattuk. A dialógus fontosabb tételeit beépítettük a forgatókönyvekbe.

világmodell, Globális tudásvezérelt gazdaság, társadalom Intellektuális kapitalizmus, Stb.	kapitalizmus, a pénz helyett zömében a tudás az uralkodó csereeszköz, s a tudás-szegénység felszámolása, előtérben a tudás-integráló, innováló és hasznosító Európai Unió	esetben tudás-posztkapitalizmus, - a globális tudás gazdaság csökkenti a kontinensek közötti (s kontinenseken belüli) egyenlőtlenségeket - kreatív és innovatív intellektuális tőke központú (poszt)kapitalizmus - az egyesült Európa lehetővé válik
(4) Poszt-kapitalizmus, új gazdasági világrend, Poszt-piaci (és nem csak tőke-alapú) gazdaság, Fenntartható gazdaság, társadalom és kultúra kora. Ez egyúttal már új poszt-szekurális ⁸ világrend. Stb.	A posztkapitalizmus lényege: tőke utáni, poszt-piaci korszak, már nem növekedés-központú paradigma, az egységes Európa nem elsősorban politikai vagy gazdasági, hanem érték- és életminőség központú integráció, így új politikai modell alakul ki	- nem a profit a lényeg, hanem a kölcsönös – mindenki egyformán jól jár alapú - érdek és érték egyeztetés - alternatív energia hálózatok - poszt-demokrácia: részvételi állam, elektronikus és/vagy részvételi demokrácia - középpontban a fenntartható világ és fejlődés lehetővé tétele, a klíma krízis kezelése
(5) Lokális-központú globalizáció, Társadalom-központú világállapot, Új szolidaritás, új közösségi identitás Direkt és/vagy közvetlen demokrácia kora Stb.	A régi világrend széthullik darabokra, és dinamikus lokális hálózat jön létre; Ez részben a lokális világ reneszánsza, a lokális „köztársaságok” rendszere, a lokális fontosabb, mint a globalizáció, új típusú nemzetállamok, lokális-alapú szövetségek, nem profit- és verseny-központú, hanem önellátás, öngondoskodás célú	- önellátó, önfejlesztő kis közösségek hálózatai - a globális gazdasággal egyenrangú helyi gazdaság, lokális pénz bevezetése - társadalmat szolgáló gazdaság, politika, - a természetbe integrálódik vissza az emberiség - fenntartható világ alternatíva a középpontban - részvételi önkormányzás, széleskörű részvételi (és elektronikus) demokrácia
(6) Tudás- és kollektív tudat-központú világrend, Tudat-központú állam és társadalom, Kultúra-vezérelt univerzális korszak, Stb.	Az egyes embert nem a pénz, a hatalom, a presztízs, hanem a magasabb minőségű tudás és tudatosság vezeti, a társadalmakat nem a mohóság, az uralkodás, hanem a kollektív tudat minőségei irányítják	- középpontban a tudatfejlesztés áll - a szegénység és kiszolgáltatottság sikeres lecsökkentése - a természet és környezet megóvása, rekonstrukciója, s harmónia az emberrel - a magas szintű kultúra a magas tudás- és tudatállapotok kifejeződése - az új „világrend” teljesen meghaladta a posztkapitalizmust is
(7) Erkölc központú világrend Érték, vallás, hit orientált világállapot, Globális vallási béke, Poszt-szekuláris világrend, Stb.	Ha az ember nem csak fizikai, lelki és szociális, hanem spirituális lény is, akkor olyan világot teremt kívül és belül, ami érték, erkölcs, s vallás (vagy spirituális) alapú.	- nem a pénz, nem a tudás, hanem a tudattal együtt az etika, a vallás (stb.) értékei tartják össze és irányítják a világot (a gazdaságot és társadalmat is) - a középpontban az egymással dialógust folytató vallások, hitek, spirituális tapasztalatok vannak - erkölcs és hit alapú „világrend”

⁸ Hivatkoztunk már Jürgen Habermasra, aki ma már úgy látja, hogy a posztmodernizmus és az ember hitszükségének kibékítése a feladat, mert a posztszekuláris társadalom nem lesz majd mentes a hittől.
<http://integral-options.blogspot.com/2008/10/jrgen-habermas-notes-on-post-secular.html>

A forgatókönyv készlet, ezt vegyük észre, egyaránt tartalmaz *paradigmakorrekciós* forgatókönyveket (lásd az első hármát), s a különböző *paradigmaváltó* scénáriókat (lásd az utolsó négyet). Ha esélyeket kell taglalnunk, csak azt mondhatjuk, hogy a közelmúlt tapasztalata alapján csak a *második vagy harmadik* forgatókönyv diadala várható. De. A válság minden eddigénél súlyosabb, az új paradigmák évtizedek óta készülnek, így a korszak szellemi-szakmai, vagy intézményi és társadalmi korlátai lazulhatnak

Az első scénárió így a csőd, a káosz vagy a hanyatlás, a második és részben a harmadik forgatókönyv a helyben járás, de a stabilizálás (és kollektív biztonság), a negyedik-ötödik jövő-alternatíva az új megoldások, a hatodik-hetedik scénárió pedig az ideális jövővilág teremtésének forgatókönyve. A várható történelmi valóság viszont soha sem egy, izolált jövő-alternatíva valóra válása, hanem akár kontinensenként, vagy kontinenseken belül, különböző arányban-mértékben *integrált forgatókönyv-kombinációk* eredménye!.

A *jobb esélyek* talán arról szólnak, hogy az Európai Unió, vagy akár minden európai ország szükségképpen olyan alternatívákat ötvözhet, amely a jövőt eltolja *a paradigmaváltás felé*. Ha van a jelennek izgalmas és a válságnál súlyosabb kérdése, az éppen az, hogy kontinensünk képes-e kilépni a rendszer- és paradigma-foltozások bűvköréből?

Ha igen, kik, milyen gazdasági, társadalmi, politikai erők – milyen szellemi csoportokkal szövetkezve - állnak az élre? Egy valami bizonyosnak látszik: mindegyik jövő-forgatókönyv modellhez hozzá tartozik egy válságértelmező és megoldó globális/nemzeti/lokális *válságtanács* típus létrehozása. Így például mindenekelőtt újra kellene gondolni, s ki kellene egészíteni az összes forgatókönyv képviselőjével a tervezett *európai bölcsen tanácsát*.

Megjegyzés: Ma még kevesen látják, hiszik, hogy a globális-lokális régi rend folyamatosan növekvő, elmélyülő válságba kerül. Kevesek viszont csak ezt tartják reálisnak, az első és a második forgatókönyv együttes bekövetkezését. A kérdést nem kell, s nem lehet most eldönteni, de érdemes lenne a negatív trendre is *komolyan felkészülni*.

Az előbb ezt fogalmaztuk meg: a globális forgatókönyvek alapvetően befolyásolják Európa holnapját is, miközben az európai államok hosszú távú alternatívái „alulról” hatnak Európa jövőscenárióira. Most ugyanezt mondhatjuk Magyarország, vagy tágabban a magyarság alternatíváira: a globális és az európai scénáriók „felülről” befolyásolják Magyarország jövőválasztását, miközben a magyarság történelme és a hazai térségek törekvése pedig „alulról” fogalmaz meg jövőalternatívákat.

Ha alaposan végiggondoljuk, hogy Magyarország régi hagyományokat emel vissza tudatába, az elmúlt száz-kétszáz év történelmét most gondolja újra, az ezredváltástól részben függetlenül új jelenképet alakít ki, az általános és nyomasztó jövőkép hiányával kénytelen szembesülni, akkor szintén *tételesen megfogalmazhatók* a következő évtizedekre szóló forgatókönyvek. Egyre többek számára evidens, hogy Magyarország (sőt az egész magyarság) a régi jövőalternatívák mellett egészen új jövőprogramok is kinyíltak előtte.

Magyarország fontosabb jövő-forgatókönyvei (szintén három kapitalista-újkapitalista és négy poszt-kapitalista modell⁹)

Szám	A magyarországi és a tágan értelmezett magyarságra
------	--

⁹ Válóczy István és Varga Csaba 2009 tavaszán-nyarán kidolgozta a nemzeti stratégia új elveit és új módszertanát, amelynek alkalmazása csak most kezdődik el.

	vonatkozó forgatókönyvek neve és jellemzése
Első forgatókönyv	Nemzeti válság – vágta lefelé a visszafejlődés tárnájába és visszafelé a jövőtlenség alagútjába alternatíva. Ez nem más, mint a jelenlegi, szupraválsághoz közeledő globális világkapitalizmus programja Magyarországon. Ez nem okvetlenül csőd, de nem is ígér megoldást; nem visszaút a (rosszul) létezett szocializmusokhoz, de ez nem is mutat túl a jelenlegi cowboy-kapitalizmuson.
Második forgatókönyv	A javított világkapitalizmus játszóterén ismétlődő libikóka alternatíva. A javított, vagy korrigált kapitalizmus libikókázása egy-egy országban, így nálunk is. A libikóka nem egyéb, mint hol kicsit feljebb, hol kicsit lejjebb, de Magyarország jelentősen nem zárkózik fel, ám a globális gazdasági-társadalmi csőd nálunk is bármikor állami és társadalmi csődbe futhat.
Harmadik forgatókönyv	A tudáskapitalizmus horizontális rendszereiben intenzív hálózóvív alternatíva. A tudásközpontú világalternatíva – minden kényszerfolyamat ellenére – új tudást hoz, sőt új – nem hatalmi, hanem hálózati jellegű - társadalmat, amelyben a társadalmi tőke szerepe ismét domináns lesz.
Negyedik forgatókönyv	Példaadó útkeresés a posztkapitalizmus előkertjeiben alternatíva. Ha a jövő nem a múlt és a jelen valamilyen kapitalizmusa, akkor egy tudatos és távlatos országvezetés megkísérelheti, hogy a posztkapitalizmus első lépcsőire vigye fel Magyarországot.
Ötödik forgatókönyv	Magyar lokális reneszánsz és részvételi demokrácia alternatíva. Ha az ország helyzete rossz, ha mozgástere rendkívül szűkös, akkor az egyik lehetséges kitörési pont az ország alulról való újraépítése, méghozzá a lokális térségek belső jövőképe akarata alapján számos új alternatíva kidolgozásával.
Hatodik forgatókönyv	Utópiaálmom: tudat-központú társadalom és életminőség alternatíva. A tudásközpontú világalternatíva bukdácsolása (is) világosabbá tette, hogy ebben a században új társadalmi világmodell születhet meg, amelynek centrumában a kollektív tudat, azaz a mi esetünkben a nemzeti tudatminőség áll. Ez egyaránt vonatkozik a nemzeti és lokális, a helyi és a személyes tudatminőségre.
Hetedik forgatókönyv	Szagrális demokrácia és érték-központú univerzális magyarság alternatíva. Ebben a forgatókönyvben a szakralitás és demokrácia nem egymást kizáró értelmezés, hanem a két „pólus” konzekvens újragondolása és együttes valóra váltása. Ez a gyökeresen új világmodell minta messze túlhalad a jelenlegi világértelmezéseken.

A magyar jövőforgatókönyvek – mint látható - *nem különülnek el* az európai alternatíváktól, ugyanakkor a poszt-kapitalista jövőesélyek kifejezetten tervezhetők *lokális és nemzeti* alapon, ami nem azzal a hátraarccal azonos, hogy egy ország bezárkózik, és csak önellátásra rendezkedik be. (A nem elsősorban csak pénz-központú poszt-piac új elvei és szabályai még nem születtek meg.)

A jövő: nem egy alternatíva, hanem *alternatívák kombinációja*, folyton változó elemekkel. Ez nem lesz másképpen Magyarországon sem, vagy tágabban a világ magyarsága esetén sem. Ha a valóság pedig többszintes, sőt régóta egyre összetettebb, akkor minden szinten stratégia-kombinációk vannak, párhuzamos összerezgésekkel. Ez a megállapítás arra utal, hogy a stratégia-ötvezetek egyrészt egyaránt vonatkoznak a gazdasági, társadalmi, vagy szellemi metszetekre, másrészt párhuzamosan futniuk kell a valóság fizikai, társadalmi, szellemi és kollektív tudati síkjain.

A régi félelmek és illúziók egyaránt *kétségessé válnak*. Az aktuális (külsődleges) mai és holnapai válságtünetek nem indokolják a nemzethalál, a kultúrahálál vízióját, ám egy-egy jobb forgatókönyvtől önmagában nem várható a népességfogyás visszafordítása, vagy a fenntarthatóság, ökológia-tudatosság érvényesülése a következő két évtizedben.

A történeti magyarság hangadói a jobb periódusokban élő hagyomány-folyamatokat vittek tovább, ami most újra gondolkodási és közcselekvési mintát jelent nekünk. Egyébként ebből is következik, hogy minden sikeres alternatíva feltétele *a magasabb személyes és kollektív tudatállapot és tudatminőség* elérése. Ennek viszont feltétele a jelen-központú, fogyasztás-„boldogságban” kimerülő, dominánsan lemondó tudat felszámolása.

A kérdés „csupán” az, hogy az új paradigmák megismerése és széleskörű megértése *folytatódik-e*, s ez a szellemi-tudati folyamat *elvezet-e* valamilyen más és olyan világhoz, amelyre az emberek többsége régóta vágyik.

5. Paradigma távlatok

Már a jövő sem a régi. Új típusú jövőt hoznak az új paradigma-modellek. Nincs mást tennünk, mint felülről nézni a történelmi szellemi folyamatokra. Felülről nézni és áttekinteni a tudásváltásokat (avagy paradigma-váltásokat). Az új kor kinyitja a horizontokat. A magasabb tudás és tudat elérése, megtartása hallatlan nyitottságot, kreativitást és kontrollképességet követel mindenkitől.

Ne elsősorban a szakmai világsiker lehetősége mozgasson minket. Szigorú, folyamatos, tudatos, új paradigmákra épített együttműködés ad csak lehetőséget a meggyőző szereplésre a globális vagy a hazai szellemi piacon. Ha már a jövő sem régi, akkor az új jövő *a kis országok/kultúrák* képviselői számára is teret nyit.

Nem egy, hanem több, sőt *sok* jövő van. És a különböző jövők közül is kiemelkednek *a jövő-prioritások*:

- **Jövő 1.: univerzális (és spirituális) tudat és tudásfejlesztés**
- **Jövő 2.: tudat és tudásfejlesztés alapján új „anyaggá/valósággá válás” fejlesztés**
- **Jövő 3.: személyiségfejlesztés – szintén elsősorban tudás és tudatfejlesztés**
- **Jövő 4.: globális, nemzeti és lokális tudásfejlesztés és ennek részeként törvény-, szabály- és normafejlesztés**
- **Jövő 5.: közlekedés az univerzális és globális téridőkben**
- **Jövő 6.: földi civilizáció és kultúra világváltása-tudatváltása**
- **Jövő 7.: új ökológia, az élő bolygónk védelme, ökológiai tudatfejlesztés**
- **Jövő 8.: stb.**

Új világ jön, láthatatlanul és nagyon is láthatóan. Nyílik a jövő-rés, végbemegy a jövő-nyitás és mindnyájunk tapasztalata lesz a jövő-érkezés. Az új jövő (ami tehát egységes múlt/jelen/jövő időfolyam) már *folyamatosan árad*; a magasabb poszt-valóság szinteken viszont nincs is idő és tér, ott az új jövő kezdettől fogva létezik. Minél magasabb tudatállapotban vagyunk, a jövő „fénycsomagjait” annál tisztábban és intenzívebben hordozzuk, mi emberek.

Mi a feladat? A jövő kiszabadítása és felszabadítása a jelen alól, a jövő visszatalálása a régmúlt tökéletességéhez is, a jövő reményének szétterülése létező valósággént.

Majdnem minden új paradigma később régi paradigma lesz. A tér-idő, a tudomány-, sőt a kultúrafeletti paradigmák azonban nem változnak. Az emberi érzületekben, csoportos szemléletekben észrevétlenül tűnnek fel új paradigmák (lásd: kulturális kreatívek), amelyek *sokkal mélyen szinten* hoznak átalakulásokat, mint a tudományos vagy művész paradigmák.

A paradigmák összekapcsolása, rendszerszerű értelmezése aktuális feladat – ez már metafizikai kihívás. Az új paradigmákból új eszmék születnek, az új eszmékből új stratégiák, s ezekből új világállapotok. Az új paradigma-hálózatok és a hálózatok új paradigma-rendszere *meggyengíti, majd megdöntheti/átformálja* a fennálló világrendszert és egyúttal belső világunkat is.

Irodalom

- Alain Badiou: A század, Typotex, 2010
Alberto Alesina – Francesco Giavazzi: Európa jövője, reform vagy hanyatlás, Demos Könyvek, Gondolat, 2008
Arthur Koestler: Alvajárók, Európa, 2007
D. Meadows-J.Randes-D. Meadows: A növekedés határai, Kossuth 2005
David C. Korten: Gyilkos vagy humánus gazdaság, Kairosz Kiadó, 2009
Fehér Ferenc-Heller Ágnes: Marx és a modernitás, Argumentum Kiadó, Lukács Archívum
Ken Wilber: A működő szellem rövid története, Ursus Libris, 2009
László Ervin: Világváltás, Nyitott Könyvműhely, 2008
Metaelmélet, metafizika (Szerk: Varga Csaba), Stratégiakutató Intézet, 2005
Michael Talbot: Holografikus univerzum, EzVanKiadó, 2009
Thomas Kuhn: A tudományos forradalmak szerkezete, Osiris Kiadó, 2000
Varga Csaba: A metafizika gyönyörűsége, Kairosz Kiadó, 2008